

УДК 340.134:65.012.8(477)

О.С. ВОЛОДАВСЬКА, канд. юрид. наук,
доц., Харківський національний університет вну-
трішніх справ

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: державна таємниця, шпигунство,
службова таємниця, інформація з обмеженим
доступом, конфіденційна інформація, що є влас-
ністю держави, державна зрада

Конституція України проголосила та за-
кріпила в ст.34 право вільно збирати, збері-
гати, використовувати й поширювати інфор-
мацію. Разом із цим право доступу до
інформації, передбачене в Конституції і за-
конодавчих актах, не є абсолютним, оскільки
законодавством встановлені обмеження на
доступ до певних видів інформації. Інформа-
ція з обмеженим доступом охороняється різ-
ними правовими засобами, в тому числі
шляхом встановлення та реалізації криміна-
льної відповідальності за порушення правил
її використання. Зокрема, ст.330 КК України
передбачена кримінальна відповідальність за
передачу або збирання відомостей, що ста-
новлять конфіденційну інформацію, яка є
власністю держави. Тому метою публікації є
розгляд особливостей та уточнення ознак
суб'єкта вказаного злочину.

Суб'єктом злочину за кримінальним пра-
вом України є фізична осудна особа, яка
вчинила злочин у віці, з якого може настава-
ти кримінальна відповідальність. Перша
ознака суб'єкта - фізична особа - закріплює
неможливість притягнення до кримінальної
відповідальності юридичних осіб за будь-
який злочин. Другою ознакою суб'єкта зло-
чину є вік. У літературі можна зустріти не-
однозначні судження про вік особи та її зда-
тність нести кримінальну відповідальність.
Так, Г.І. Щукіна вважає, що віком прийнято
називати період розвитку людини, що харак-

теризується якісними змінами у фізичних і
психічних процесах, що залежать від особ-
ливих закономірностей у їхньому протіканні
[1, с.3]. М.М. Коченов відзначає, що поняття
віку можна вживати в законі найчастіше в
одному змісті - як вказівку на кількість про-
житого людиною часу, а підставами кримі-
нальної відповідальності є сам фізичний вік і
здатність у момент здійснення злочину регу-
лювати свою поведінку [2, с.34]. У свою чер-
гу, Л.В. Борових визначає вік через кількісне
поняття, хоча за кількістю прожитих років,
як правило, пише вона, криється якісна на-
повнюваність цих періодів, а це дає можли-
вість припустити саме сутнісне визначення
категорії «вік» як періоду в розвитку будь-
якої людини [3, с.8]. Представляється, що
найбільш змістовно сформулював поняття
віку Р.І. Михеєв, що визначає його як у ши-
рокому, так і у вузькому змісті. У першому
випадку він під віком має на увазі календар-
ний період часу, що пройшов від народжен-
ня до якого-небудь хронологічного моменту
в житті людини, а в другому випадку - зазна-
чений період психофізичного стану в житті
тієї чи іншої особи, з яким пов'язані як ме-
дико-біологічні, соціально-психологічні, так
і правові зміни [4, с.17].

Будь-який вік завжди характеризується та
супроводжується усвідомленим, вольовим
поводженням чи дією, а в момент здійснення
злочину – заподіянням якої-небудь шкоди. У
зв'язку з цим варто погодитися з тверджен-
ням Н.Ф. Кузнецової, про те що поняття за-
гальних ознак суб'єкта злочину, таких як вік
і осудність, пов'язані з характеристикою ін-
телектуально-вольового відношення до дій і
наслідків [5, с.116]. Отже, розглядаючи вік із
різних точок зору, необхідно на перший план
висунути волю особи, яка вчиняє злочин, що,
безумовно, лежить в основі її усвідомленого
протиправного поведіння і має особливе
значення для психологічного і кримінально-
правового дослідження віку кримінальної
відповідальності суб'єкта злочину.

Досягнення необхідного віку свідчить про
те, що особа здатна правильно розуміти кри-

мінально-правову заборону, контролювати свої дії, має можливість усвідомлено вибрати той чи інший варіант поведінки. Така здатність з'являється тільки по досягненні певного віку. Загальний вік кримінальної відповідальності становить в Україні шістнадцять років на момент вчинення злочину (ст.22 КК). Тому суб'єктом злочину, передбаченого ст.330 КК, може бути особа, який на момент вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

Наступною ознакою суб'єкта злочину є осудність, тобто здатність особи розуміти суспільну значущість своєї поведінки в конкретній обстановці і керувати своїми діями. Згідно зі ст.19 КК осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Осудність - юридична передумова вини і кримінальної відповідальності, обов'язкова ознака суб'єкта злочину. Лише психічно здорова людина свідомо обирає варіанти поведінки, здатна розуміти те, що чинить, і тому може бути відповідальною за свої суспільно небезпечні дії. Здатність керувати своїми діями свідчить про можливість ставити перед собою певні завдання, мету і, відповідно, розв'язувати їх і досягати бажаного результату, проявляти свою волю у цьому напрямі чи навпаки, утримуватися від необхідних вчинків і спокус.

Осудність характеризується двома критеріями - медичним (біологічним) і юридичним (психологічним). Медичний критерій визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, недоліків розумового розвитку юридичний полягає в здатності особи усвідомлювати характер своїх суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та керувати ними. Осудність – поняття швидше юридичне, ніж медичне. Тому висновок про осудність особи по конкретній справі дає не судово-психіатрична експертиза, а органи дізнання, слідства або суд. Цей висновок повинен ґрунтуватися на презумпції осудності будь-якої людини, або, у разі обґрунтованого сумніву, - на висновку судово-медичної експертизи. Висновок про психічний стан особи

надає можливість особі, яка веде дізнання, слідчому або судді встановити наявності або відсутності медичного критерію неосудності. Висновок поряд і в сукупності з всіма іншими обставинами справи підлягає відповідній перевірці і правовій оцінці.

Таким чином, зміст осудності включає здатність особи в момент вчинення злочину, передбаченого ст.330 КК, правильно усвідомлювати фактичні ознаки самого діяння (об'єктивні ознаки збирання або передачі відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави), обстановку, час і місце його здійснення, а також здатність свідомо керувати своїми діями. Тут свідомість і воля поєднуються між собою і визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації.

Для загального суб'єкта наявності таких ознак є достатньою, спеціальний же суб'єкт, крім зазначених, повинен мати і інші ознаки, передбачені законом про кримінальну відповідальність.

КК встановлює, що суб'єктом злочину, передбаченого ст.330 КК, є особа, якій відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Відповідно до цього до загальних ознак суб'єкта (фізична особа, осудність і досягнення 16-річного віку) додається додаткова ознака, а саме: суб'єктом злочину, передбаченого ст.330 КК, може бути лише особа, якій відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені у зв'язку з виконанням службових обов'язків або особа, якій ці відомості стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Для того щоб особу визнати суб'єктом злочину необхідно встановити сукупність двох ознак: по-перше, відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави повинні бути відомі або довірені особі; по-друге, особа повинна бути службовою.

До осіб, яким відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю

держави, стали відомі, можна віднести наступні категорії осіб:

По-перше, це особи, до компетенції яких входить розробка та введення в дію переліків конфіденційної інформації, яка є власністю держави. До таких осіб можна віднести співробітників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, в яких утворюються або у володінні, користуванні чи розпорядженні яких перебувають відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави.

По-друге, це особи, які проставляють гриф обмеження доступу «Для службового користування». На документі такий гриф проставляється виконавцем та особою, що підписує документ; на виданні - автором (укладачем) і керівником, який підписав видання до друку.

По-третє, це особи, які забезпечують ведення обліку, зберігання, розмноження та використання документів з грифом обмеження доступу «Для службового користування». До таких осіб можна віднести співробітників управлінь справами, загальних відділів, канцелярій організацій, до обов'язків, яких відносяться ведення обліку, зберігання, розмноження та використання документів з грифом для службового «Для службового користування».

По-четверте, це особи, які тиражують, друкують і розсилають документи з грифом «Для службового користування». До таких осіб можна віднести співробітників друкарських бюро та структурних підрозділів організації. Розмноження документів з грифом «Для службового користування» у друкарні або на розмножувальних апаратах здійснюється з дозволу керівника організації (структурного підрозділу) за підписаними ним нарядами під контролем канцелярії.

По-п'яте, це особи, які після закінчення діловодного року переглядають документи з грифом «Для службового користування». До таких осіб можна віднести членів експертної комісії організації. До складу експертних комісій підприємств, установ та організацій

включаються керівники служби діловодства і архівного підрозділу, досвідчені працівники інших структурних підрозділів, а також фахівці відповідної державної архівної установи, архівного відділу міської ради. Головами експертних комісій призначаються, як правило, заступники керівників підприємств, установ та організацій.

По-шосте, це особи, які працюють в масових бібліотеках, бібліотеках закритого типу та в державних архівних фондах, в яких зберігаються видання з грифом «Для службового користування».

До осіб, яким відомості, що становлять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, були довірені, можна віднести осіб, які допускаються до ознайомлення та роботи із справами з грифом «Для службового користування». До таких осіб можна віднести наступні категорії:

По-перше, особи, які мають досвід роботи та безпосереднє відношення до цих справ згідно із списками, погодженими з канцелярією, а до документів - згідно з вказівками, викладеними у резолюціях керівників організацій (структурних підрозділів). Категорії працівників, які допускаються до роботи з виданнями з грифом «Для службового користування», визначаються керівниками організацій. Співробітникам цієї організації конфіденційна інформація видається для ознайомлення і роботи за списками, затвердженими керівником організації (структурного підрозділу), або за його письмовим дозволом у відомчих бібліотеках закритого типу.

По-друге, представники інших організацій, які мають дозвіл керівників організацій (структурних підрозділів), у володінні та розпорядженні яких перебувають ці документи, за наявності письмового запиту організації, в яких вони працюють, із зазначенням характеру завдання, що виконується. Співробітникам інших організацій конфіденційна інформація видається для ознайомлення і роботи за письмовими зверненнями цих організацій та з письмового дозволу керівника організації (структурного підрозділу), що

зберігає ці видання у відомчих бібліотеках закритого типу.

По-третє, громадяни України, яким видаються документи та видання з грифом «Для службового користування» у масових бібліотеках, при наявності письмового клопотання керівників організацій, в яких працюють ці громадяни, із зазначенням теми роботи. Ці дозволи дійсні протягом року.

По-четверте, особи, які внаслідок свого службового положення наділені правом вимагати від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і об'єднань громадян надання будь-яких відомостей. Так, наприклад, п.17 ст.11 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 року надає працівникам міліції право на отримання безперешкодно і безкоштовно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі і ті, що становлять комерційну або банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, які знаходяться у провадженні.

Відповідно до положень ст.10 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.1993 року державній контрольно-ревізійній службі надано право ревізувати і перевіряти грошові і бухгалтерські документи, звіти, кошториси і інші документи, які підтверджують надходження і витрачання коштів і матеріальних цінностей, проводити перевірки фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, обладнання тощо); отримувати від Національного банку України та його установ, комерційних банків і інших кредитних установ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції і залишки коштів на рахунках об'єктів, які ревізуються або перевіряються, а від інших підприємств і організацій, в тому числі недержавних форм власності - довідки і копії документів про операції і розрахунки з підприємствами, установами, організаціями, які ревізуються або перевіряються. До вказаних законодав-

чих приписів потрібно також віднести і окремі положення Законів України «Про службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові заходи боротьби з організованою злочинністю» тощо.

По-п'яте, іноземні громадяни та особи без громадянства у порядку, передбаченому п.п.81–95 Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави [6].

З вище викладеного можна зробити висновок, що доступ до відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, мають не тільки особи, що здійснюють функції представників влади, обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Ці особи виконують суто професійні обов'язки щодо відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави. Проте збирання або передача зазначеної інформації цими особами іноземним державам, організаціям або їх представникам не втрачає суспільної небезпечності.

Таким чином, можна зробити висновок, що суб'єктом злочину, передбаченого ст.330 КК, необхідно визнати особу, яка була посягнена в конфіденційну інформацію, що є власністю держави. Професійна та службова діяльність таких осіб може бути направлена на виконання різних повноважень щодо конфіденційної інформації, що є власністю держави. Важливим моментом є те, що особи допущені до роботи з такою інформацією, в обов'язковому порядку підлягають ознайомленню під розписку з відповідними відомчими інструкціями, які встановлюють порядок обігу конфіденційної інформації, що є власністю держави. При цьому такі особи попереджаються про те, що їм забороняється повід-

омляти усно або письмово будь-кому відомості, що містяться у цих документах. Тобто, суб'єктом злочину визнається особа, яка була посвячена в конфіденційну інформацію, що є власністю держави, на законних підставах.

У зв'язку з вищевикладеним пропонуємо в диспозиції ст.330 КК суб'єктом злочину визначити особу, якій відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

На підставі аналізу ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст.330 КК, можна зробити такі висновки.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст.330 КК, є спеціальним, оскільки до загальних ознак (фізична осудна особа, яка досягла 16 років) додається додаткова, а саме: суб'єктом злочину може бути лише особа, якій відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

До осіб, яким відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, стали відомі відносяться: по-перше, особи, до компетенції яких входить розробка та введення в дію переліків конфіденційної інформації, яка є власністю держави; по-друге, особи, які проставляють гриф обмеження доступу «Для службового користування»; по-третє, особи, які забезпечують ведення обліку, зберігання, розмноження та використання документів з грифом «Для службового користування»; по-четверте, особи, які тиражують, друкують і розсилають документи з грифом «Для службового користування»; по-п'яте, особи, які після закінчення діловодного року переглядають документи з грифом «Для службового користування»; по-шосте, особи, які працюють в масових бібліотеках, бібліотеках закритого типу та в державних архівних фондах, в яких зберігаються видання з грифом «Для службового користування».

До осіб, яким відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені відносяться: по-

перше, особи, які мають досвід роботи та безпосереднє відношення до цих справ, згідно із списками, погодженими з канцелярією, а до документів - згідно з вказівками, викладеними у резолюціях керівників організацій (структурних підрозділів); по-друге, представники інших організацій, які мають дозвіл керівників організацій (структурних підрозділів), у володінні та розпорядженні яких перебувають ці документи, за наявності письмового запиту організацій, в яких вони працюють, із зазначенням характеру завдання, що виконується; по-третє, громадяни України, яким видаються документи та видання з грифом «Для службового користування» у масових бібліотеках, при наявності письмового клопотання керівників організацій, в яких працюють ці громадяни, із зазначенням теми роботи; по-четверте, особи, які внаслідок свого службового положення наділені правом вимагати від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і об'єднань громадян надання будь-яких відомостей; по-п'яте, іноземні громадяни та особи без громадянства у порядку, передбаченому законодавством.

Допуск до відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, мають особи, діяльність яких може бути направлена на виконання повноважень, пов'язаних із конфіденційною інформацією, що є власністю держави, при наявності дозволу на провадження такої діяльності.

Пропонується суб'єктом злочину, передбаченого ст.330 КК вважати особу, якій відомості, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щукина Г. И. Возрастные особенности школьника / Г. И. Щукина. – Л., 1995. – 36 с.
2. Коченов М. М. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы : автореф. дис. на соискание науч. степени докт.

психол. наук / М. М. Коченов. – М., 1991. – 34 с.

3. Борових Л. В. Проблема возраста в механизме уголовно-правового регулирования : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук / Л. В. Борових. – СПб., 1993. – 20 с.

4. Михеев Р. И. Проблемы вменяемости, вины и уголовной ответственности (теория и практика) : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук / Р. И. Михеев. – М., 1995. – 25 с.

5. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Н. Ф. Кузнецова. – М., 1969. – 165 с.

6. Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань і інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави / затв. Постановою Кабінету Міністрів України : від 27.11.1998 р., № 1893 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – Ст. 1764.

Володавська О. С. Суб'єкт злочину, передбаченого ст.330 Кримінального кодексу України / О. С. Володавська // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 150–155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10vockku.pdf>

Розглянуто ознаки суб'єкта передачі або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави. Наведена класифікація суб'єктів вказаного злочину. Запропоновані зміни до Кримінального кодексу України.

Володавская Е.С. Субъект преступления, предусмотренного ст.330 Уголовного кодекса Украины

Рассмотрены признаки субъекта передачи или собирания сведений, составляющих конфиденциальную информацию, являющуюся собственностью государства. Дана классификация субъектов указанного преступления. Предложены изменения в Уголовный кодекс Украины.

Volodavskaja O.S. Perpetrator of a Crime Provided by Item 330 of Criminal Code of Ukraine

The characteristic of a perpetrator of transferring and collection of intelligence, which belongs to a state, is given. It provides classification of perpetrators of this crime and suggests amendments to Criminal Code of Ukraine.